

Oponentský posudek diplomové práce

Jonatan Hudec: Kazatelská činnost u Origena a Jana Zlatoústého

Výběr tématu a konkrétně uvedených církevních otců, je obecně zdůvodněn několikerým způsobem: Představit kazatelství období daného rámcem jejich života, doložit důležitost kázání v rámci bohoslužeb prvních staletí, a konečně důvod osobní, ne však zanedbatelný: pokus vůbec se seznámit s těmito církevními autoritami. O tom, zda Zlatoústý je dnes více zapomenut než Origenes (8) by šlo jistě polemizovat. Ale celou prací se vine jako červená nit úsilí o pochopení kázání a kazatelského úřadu a jejich nezbytné, přímo spásné role (57) v životě církve. Kazatelství je však podle Zlatoústého „těžký úřad“, mnozí raději utečou k mnišskému způsobu života (15). A zde navazuje další diplomandův záměr, povzbudit dnešní kazatele, zápasící o smysl své služby podobně jako jejich předchůdci odkazem na ospravedlnění z milosti Boží a nikoliv blahovůle posluchačů (57n).

Uvedenému záměru měla posloužit i zvolená struktura práce: nejprve seznámit s obecnými rysy kazatelství vyčteného období, pak se zaměřit na uvedené autory. Žel, podrobnější struktura v rámci těchto dvou základních okruhů vykazuje jistou nelogičnost: měla postupovat důsledně chronologicky kupředu (nebo zpět) v čase a tématické exkurzy (vztah k posluchačům a zodpovědnost kazatele) měly být zvlášť. K tomu by však bylo třeba zdůvodnit, proč byla zvolena uvedená problematika a ne jiná, například zde mohl být exkurs o úloze rétoriky, jestliže pak při rozboru vzorových kázání bude hrát jednu z důležitých rolí (např. 36). Analytické kapitoly o Origenovi a Zlatoústém jsou strukturovány analogicky, třebaže z ryze praktických důvodů by mohly být strukturovány naopak: po výkladu o životě uvést vybrané kázání, je reprodukovat a pak provést analýzu a zmínit konkrétní témata. Takto čtenáři dosti dlouho trvá, než odhalí, zda se jedná o obecný úvod ke kazatelství daného autora, nebo již analýzu konkrétního kázání.

Touto strukturou se práce dělí na dvě hlavní části. První chce představit kontext, ve kterém se kazatelství uvedených otců pohybuje. Žel, po obsahové stránce jde o velmi slabý extrakt, působící dojmem značné nahodilosti vybraných poznámek, které ani zdaleka nedokáží vystihnout daný fenomén. Mám plné porozumění pro to, že diplomand se chtěl seznámit s terminologií, obecnými rysy kazatelství prvních staletí a proniknout do světa východních otců a pochopit, v jaké tradici se ocitají oni a potažmo dnešní kazatelé. Ale domnívám se, že jej to nakonec připravilo o čas a prostor pro vlastní stať o Origenovi a Zlatoústém. Nutno konstatovat, že tento pokus, shrnout tak komplikovaný fenomén do několika bodů, se nezdařil. Je věnováno například značné místo otázce bohoslužebného prostoru (18-20), ale jen nepatrná pozornost vlastní rané křesťanské bohoslužbě, o jejichž vývoji a vývoji vztahu kázání a eucharistie existuje skutečně dostatek literatury ve všech jazycích. Spíše se zde jedná o pokus popsat některé vnější a formální okolnosti fenoménu kázání, než zdůvodnit, proč vůbec kázání. Ne vždy je doloženo, zda se jedná o vlastní pozorování či referát ze sekundární literatury (například Hippolytův citát Lk 23-24 na str. 13), jindy není přesně uveden pramen (Olivar, str. 11), některé poznámky jsou sporné (skutečně je důvodem ke stání [19] a nikoli sezení při bohoslužbě jen nedostatek místa? Skutečně pochází basilika [18] z pohanského kultu?).

Druhá, hlavní část a vlastní stať předložené diplomové práce, kazatelství Origena a Zlatoústého, je sice již konkrétnější, ale nadále působí dojmem nahodilosti. Nenašel jsem zdůvodnění, proč vlastně právě tyto autoři a ne jiní, blíže není pojednána a hodnocena ani užitá zdrojová edice. Rovněž sotva pochopíme jejich originalitu a přínos, na rozdíl od jejich současníků či předchůdců, nám dnes také známých. Autor se již jen soustředil na popis jejich

kazatelského umění a zmiňuje nápadné rysy. U Origena je důraz na biblickém východisku a alegorickém výkladu, u Zlatoušého na christocentričnosti, eventuálně spiritualizaci. I Písmo samo takto místy pracuje. Klade se zde však otázka, jsou nějaké hranice toho, co je možné? Nejde někdy o pustou svévoli?

Vlastní rozbor kázání jsou spíše poznámkami ke stylu a cíli než metodicky propracovanou analýzou. Autor nehledá ani eventuální analogie u současníků, ani například dogmatická rozhodnutí a jejich konsekvence. Tu se nabízí vcelku banální otázka: Oba autoři se stali svým způsobem zdrojem a normou (vždyť jsou „církevní otcové“) pro život a teologickou práci církve dalších staletí až do dnešních dnů. Ale proč vlastně? Jaký typ křesťanství reprezentují? Spolupráce na realizaci duchovně chápané proměny v andělský život (49) zde může být nepochybně určitým vodítkem.

Některá vyjádření působí poněkud komicky: „Origenes měl zřejmě při kázání bibli v ruce.“ (28). Jiná vypovídají opravdu málo: „...I dogmatika byla obsažena v Origenových kázáních.“ (33). Ale rozboru Origenovy dogmatiky se autor záměrně vyhne (32). Přitom by se podle mého soudu mohlo jednat o velmi vděčné téma. Jaká to byla vlastně dogmatika? Nebo spíše: jak je do kázání integrována? Ale nabízí se tu, žel, jiná otázka: Jaký pojem dogmatiky má vlastně diplomand sám a jak vidí její úlohu ve vztahu ke kázání? Některé úsudky jsou odvážné („Origenes je jeden z církevních otců, který se dá číst, není nudný“, 33) a provokují k otázce: s kolika otcí a kázáními jej diplomand srovnává? K podobné otázce může svěst zdůvodnění výběru daného kázání u Origena (36). Odvážně zní, že „Origenes znal klasická pravidla pro kompozici promluvy, ale zacházel s nimi dost svobodně.“ (36). Jaká to byla vlastně pravidla? V čem tkví tato svoboda? Jak to lze vyhodnotit?

Po stránce formální je práce zpracována pečlivě, některé nepatrné nedostatky (především chyby v biblických odkazech na str. 16 a 17) jsem opravil na okraji. Chybí tečky za poznámkami pod čarou, u biblických odkazů jsou občas přebytečné či chybějící mezery. V bibliografii chybí bližší údaj u Molnárovy Patrologie v kostce.

Neskrývám, že celkové hodnocení píše s těžkým srdcem: Na jedné straně práce obsahuje očividné nedostatky jak po stránce metodické tak obsahové. Na druhé straně je nesena očividnou snahou alespoň zdálky ohmatat prameny kazatelství. Na jedné straně působí práce dojmem nahodilosti a neutříděnosti, na druhé straně právě u zvolených autorů nachází zdroje naděje pro kázání dnes. Rozhodně pozitivně lze hodnotit již samo rozhodnutí pro patristické kazatelství.

Práci doporučuji k obhajobě, závěrečné hodnocení se však bude muset pohybovat v závislosti na ústní obhajobě na nižších stupních klasifikační stupnice.

ThDr. Ladislav Beneš



V Pardubicích, 30.8.2008